

K ODREĐENJU POJMA GLAZBE I NJEZINOJ BITI

Snježana Rončević
Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja
predškolske djece
Sveučilište u Zadru

UDK: 78
Iskustva iz prakse
Experience from practice

Primljeno
: 2005-10-20

Received

SAŽETAK

U ovom radu autorica predstavlja poimanja glazbe i čovjeka, duhovnosti, stvaralačkog procesa, kulture i tradicije, umjetnosti i umjetničkog djela koji sve to i ujedinjuju.

Mi koji volimo i razumijemo glazbu, koji smo dio svog mladenačkog zanosa i energije uložili u nju i koji se i dan danas posvećujemo njoj i njezinom pravilnom poimanju možemo se i trebamo izboriti za njezino pravedno mjesto u neravnopravnoj borbi reklama, potrošačkog mentaliteta i naglašениh komercijalnih interesa.

Ključne riječi: *glazba, umjetnost, umjetničko djelo, stvaralački proces, kultura i tradicija.*

Pitanje što je glazba jedno je među ostalim teškim pitanjima koje si postavlja filozofija umjetnosti.

U svakodnevnoj uporabi pojam glazbe upotrebljava se široko i bezbrižno ne razmišljajući da se u njemu nalazi duboka problematičnost i nesuglasje.

Tim nekritičnim načinom izraza obuhvaćeni su svi fenomeni koji se sastoje od tonova ili još šire, gotovo "sve ono što zvuči", ili je namijenjeno tomu da "zazvuči".

Ovako prihvaćen pojam glazbe u umjetničko poimanje uvrštava i neumjetničke tonove ili zvukove te utire put isključivo tehničkom shvaćanju glazbe, odnosno svu njezinu dušu svodi na njezino tijelo.

Naime, izraz da se glazba služi tonovima ili zvukovima govori o njezinom karakteru malo i površno, kao kada bi o književnosti govorio izraz da se služi pisanim znakovima.

Taj neosvješten pojam glazbe koji govori o njezinoj tehničkoj strani kriv je što dio auditorija "pada" na akrobatske vratolomije virtuoziteta, a nikada do duha same glazbe.

Ovo naše suvremeno kretanje prema svemu onome "što zvuči" u elektronskim eksperimentalnim pothvatima i kompjuterskim glazbenim proizvodima nameće i pitanja: ulaze li i oni u pojam glazbe, jesu li i oni glazba?

Naime, kompjuter nije u stanju sam, bez ugrađenog programa komponirati suvislu kompoziciju, pa na osnovi toga zaključujemo da je stroju samo posuđen duh i da je u konačnosti tako dobiven proizvod djelo.

Ali, kao što nam kaže Ivan Focht¹ "sredstva ostaju sredstva, a tajna ostaje na duhu koji se njima koristi."

Staro vjerovanje po kojem u umjetnosti mora vladati određeni red i smisao, logika ili princip, donosi nam još jedno pitanje. Što čini da samo neke određene kombinacije tonova daju glazbu i samo neke određene kombinacije daju poeziju. Je li neki slijed tonova slučajno naišao, ili je to svjestan izbor umjetnika. Sigurno je da takav izraz mora biti proživljen, mora živjeti da bi umjetnosti uopće i bilo.

Ali, svjesni smo da svaki subjektivni napor čovjeka pojedinca ili grupe ne mora izroditi umjetnost.

Taj glazbeni pečat koji je nadahnuto iskrsnuo mora biti otkriven prije svakog iskustva s tonovima.

Znači, da bi u slučaju da glazbu ne smatramo umjetnošću, ili da od nje ne zahtjevamo da bude umjetnost, sve ono "što zvuči" mogli bismo bez problema uključiti u pojam glazbe.

Ipak, za određenje pojma glazbe neizostavno ostaje komponenta "umjetničkog momenta".

GLAZBA I ČOVJEK

Glazba je jezik čovječanstva i izraz njegove duše koja sažima zbroj ljudskih htijenja u određenim točkama koje zovemo "genijima", kao izrazima i odrazima težnji sveukupnog čovječanstva.

Glazba može graditi i uništiti, uzdignuti nas i baciti u ponor, uspostaviti vezu između idealnog i realnog svijeta, može nas smiriti i izazvati strah, zabaviti i očarati, zavesti, rasplakati, odgojiti. Znači, može gotovo sve osim jednoga: da izrazi ili prikaže nešto konkretno.

¹ Ivan Focht, Tajna umjetnosti, Biblioteka Suvremena umjetnost, ŠK 1976, Zagreb, str. 52.

To je njezina prednost, jer sve ono što je konkretno ima oznaku zemaljskog, a glazba je nezemaljskog podrijetla.

Pitagorejci su vjerovali da je "svemir glazba u velikom, a glazba svemir u malom".

Ona ne govori o životu, ona jest život. Svi veliki kompozitori nisu svoju glazbu stvarali koncentriranim i jednokratnim trudom, nego su je živjeli, i njihova glazba je odraz i snimka tog i takvog života.

Uvijek je umjetnost bila odraz vremena u kojem je nastajala.

Pojam u kojem glazba izlazi iz zemaljske sfere i odlazi u više sfere nazivamo transcendencijom, a da bez tog doživljaja i prepuštanja mu, nema pravog poimanja glazbe.

Taj varljivi doživljaj odlaska i prelaska u visine je dojam koji proističe iz zemaljskog stajališta.

Transcendenciju moraju proći slušaoci, a ne glazba.

GLAZBA I DUHOVNOST

Velika glazba nadilazi razinu duševnosti koja je vezana za jednostranu, osobnu doživljajnost te prelazi u duhovnu sferu kojoj je težnja da konstituiru svoje objektivne temelje u jednom biću.

Ona je glazba po sebi, a ne glazba za nas.

Glazba koja se voli igrati i graditi ima slobodu duha i najlakše nas prebacuje na "drugu stranu". Ta njezina igra nije samo odraz lakoće i bogatstva duha, nego i navezanost za zemaljske stvari u kojoj sadašnjica ne postoji.

Taj put prema beskrajnu mašte i sreće stvorit će veliku glazbenu igru, koju nije potrebno konkretizirati riječima i time joj uništiti duh, već je treba samo dobro poslušati.

Sve moguće riječi s kojima opisujemo glazbu zapravo ju i ne dotiču, jer je ona "bespredmetna" umjetnost.

Slušajući metafiziku tonova (ako znamo slušati i ako je djelo koje slušamo umjetnički vrijedno) obuzima nas istodobno osjećaj jeze i sreće; jeze od lebdenja kroz velika prostranstva bez čvrstog tla i sreće što su nam ta prostranstva postala razumljiva, poznata i prisna.

Vraćanje iz tog glazbenog iskliznuća utoliko je teže ukoliko je djelo bolje i vrijednije. Zato se nakon slušanja velike i dobre glazbe osjećamo slomljeni, teški, sami, ali bogatiji za iskustvo koje nalazimo u tom prepuštanju glazbi, sestri matematike i astronomije, kao nužnoj korekciji i nadopuni fizičkom prodoru u metafizičko.

To nije teška glazba. Težak je sam povratak u ovo konačno danas.

UMJETNIČKO DJELO

Umjetničko djelo je dobro, ako je nastalo iz neminovne potrebe te ako u toj osobnosti njegova podrijetla postoji i sud o njemu: drugog suda nema. Ispitamo li dubine iz kojih izvire naš život pa tu nađemo odgovor *moram li stvarati*, primiti ga moramo bez mudrovanja, možda će se pokazati da smo pozvani biti umjetnik.

I tada primamo na sebe tu sudbinu i nosimo ju, sav njezin teret i veličinu, nikad ne pitajući za nagradu koja bi mogla doći izvana. Jer, onaj koji stvara mora biti svijet za sebe, sve mora nalaziti u sebi i prirodi s kojom se za života spojio.

Umjetnička djela beskrajno su osamljena i ponajmanje se mogu dosegnuti kritikom. Samo ljubav može ih održati i biti pravedna prema njima. Zato treba svaki puta sebi i svom osjećanju dati pravo odnosno ostaviti vlastitim morima i oceanima njihov osobni, tihi i spokojni razvojni put koji, kao i svaki napredak, mora doći duboko iznutra, ni s čim ubrzan ili potiskivan. Uvijek moramo pustiti da se svaki utisak i začetak osjećanja završi u sebi, u neizrecivom i nesvjesnom, s dubokom skrušenošću i strpljenjem treba pričekati trenutak rađanja nove svjetlosti i davanja ploda. To znači umjetnički živjeti, i u poimanju i u stvaranju.

Na tom putu nema vremenskih jedinica, i tu se godine ne broje. Biti umjetnik znači ne računati niti brojiti, samo sazrijevati kao drvo koje goni svoje sokove i poradi svih vjetrova, kiša, vrućina spokojno čeka bez straha da ljeto možda neće doći. Ali, dolazi samo strpljivima koji žive kao da je vječnost pred njima. Strpljenje je sve!

STVARALAČKI PROCES

Proučavanje stvaralačkog procesa jedno je od najdelikatnijih pitanja uopće.

Sam čin pisanja neodvojiv je od stvaralačkog zanosa. Tu se ujedanju duhovni, psihički i fizički naponi koji ne poznaju hijerarhiju.

"U svemu što se sa ljupkošću pokorava – rekao je negdje Chesterton – trebalo bi da postoji otpor. Lukovi su lijepi kada se savijaju jedino stoga što se čini da se trude ostati pravi. Uspravljenost koja se pomalo saginje, kao što se pravda pred Milosrdem priklanja, to je cijela ljepota zemlje. Svaka stvar teži da bude prava i, srećom, nijedna to ne postiže. Pokušajte da rastete pravo, i život će vas saviti."

Sposobnost stvaranja uvijek ide uz dar opažanja do i najmanjih sitnica.

Slučaj se ne stvara; on se primijeti i njime inspirira. Umjetnik traži i pokorava se svom nagonu traženja prema zadovoljavanju za koje dobro zna da ga neće postići bez napora.

Ništa se i nikoga ne može voljeti na silu, jer voljeti pretpostavlja poznavanje, a da bi se upoznalo treba se dobro pomučiti.

Znati da bi se voljelo, voljeti da bi se znalo.

KULTURA I TRADICIJA

Kada je riječ o kulturi, to je vrsta odgoja koja, u društvenoj sferi, daje sjaj obrazovanju, gastronomiji i završava učenje. Naravno, da se ovo odgajanje odvija i u oblasti ukusa koji je vrlo bitan za stvaraoca i koji se stalno treba razvijati da ne bi izgubio oštrinu.

Naš duh kao i naše tijelo zahtjeva stalnu vježbu njegovanja.

Umjetnik kulturu nameće prvo sebi, a kasnije i drugome te tako nastavlja tradiciju.

Tradicija je živa snaga koja oživljuje i upućuje sadašnjost te pretpostavlja stvarnost onoga što traje. Ona je porodično blago, nasljedstvo koje se dobiva pod uvjetom da ga podstaknemo donositi plod prije nego što ga predamo potomstvu, nasljednicima.

Stil je u svemu tome poseban način prema kojem autor određuje svoje načine i pojmove, govori nam jezikom svog zanata.

Kostimi koje moda propisuje ljudima iste generacije nameće im posebne kretnje, izgled, hod, koji su uvjetovani dispozicijama same odjeće. Tako i glazbeni izraz koji upotrebljava jedno doba daje svoj pečat jeziku i glazbenom pokretu, kao i stavu kompozitora prema zvučnoj materiji. Svi ti elementi nam pomažu da u skupu njihovih pojedinosti odredimo formiranje muzičkog jezika i stila koji je rezultat pojedinačnih stilova kojima dominira manira stvaralaca koji su na svoje doba izvršili utjecaj.

Svaki od njih čudo je za sebe. Oni su kao velika ognjišta – svjetionici, po Baudelairevu izrazu – od čije se ljepote i svjetlosti razvija čitav skup težnji koje će ostati zajedničke većini njihovih sljedbenika i koje će pridonijeti tome da se stvori onaj snop tradicija koji čini jednu kulturu.

GLAZBA UJEDINJUJE

Umjetnost traži slaganje.

Svako stvaranje teži da se razlije. Čim završi djelo, stvaralac osjeća potrebu da svoju radost podijeli jer prirodno traži da dođe u dodir s bližnjim koji postaje njegov slušalac.

Slušalac tada reagira i postaje partner u igri koju je osmislio stvaralac. Ta činjenica da je partner slobodan prihvatiti ili odbiti sudjelovanje u igri ipak mu ne daje pravo da bude sudac.

To aktivno reagiranje je neosporno rijetka pojava, ali kad je prisutna i proživljena donosi partneru tako živo zadovoljstvo i u izvjesnoj ga mjeri sjedinjuje da duhom koji je zamislio i realizirao djelo koje sluša te mu daje iluziju da se identificira sa stvaraocem.

To je i smisao čuvene Rafaelove izreke: "Razumjeti, znači izjednačiti".

Kad se kaže *interpretator*, misli se prevodilac, i nije bez razloga što jedna čuvena talijanska izreka u formi igre riječi izjednačuje prijevod s izdajstvom.

Pri ocjenjivanju umjetničkog djela, pored etičke vrijednosti, moramo imati i u vidu njegovu emotivnu snagu i izražajnu ljepotu.

Zato u odgajanju treba težiti prema usvajanju izvjesnog smisla za "ono" neizrecivo, u formiranju jasnog i sigurnog ukusa za ekspresivne vrijednosti i njihove granice, za obrazovanost ne samo uha nego i duha.

Mišljenja sam da se nijedno umjetničko djelo ne može manje dosegnuti nego kritičkim riječima, a da pritom ne dođemo do manje ili više sročених nesporazuma.

Neke doživljaje ne možemo opisati riječima, jednostavno su se dogodili u prostoru, vremenu ili su njegovi dijelovi – to su tajanstvena bića, čiji život traje paralelno uz naš život koji prolazi, taknu ga, produhove i prime široko.

ZAKLJUČAK

Od nastanka do danas čovjek je uvijek trebao umjetnost i ona je u danom trenutku bila odraz njegova postojanja. Jer i mi koji živimo u ovom trenutku samo smo beskrajno mali dio nečega što je vječno postojalo i nastaviti će postojati kada više ničega neće biti što bi dokazivalo da je zemlja postojala.

Ali ipak je najvažnije to što moramo osjećati i vjerovati da smo mi sve. To je naša odgovornost – ne samo prema sebi nego prema svemu i svima s kojima dijelimo ovo naše vrijeme.

Zadatak je umjetnosti i umjetnika da nađe ravnotežu, da ljudima ponudi spoznaju o kontradiktornosti i krajnosti koje imaju svoju težišnu točku koja nije statična već se kreće iznutra te nudi mir i smisao.

Umjetnost treba da je bliska svakom čovjeku da bi mogao potpunije živjeti, koristio sve životne vrijednosti te tako stvorio harmoniju vlastitog bića, a posebno harmoniju u odnosu na svijet oko sebe.

Čovjekova unutrašnja snaga može sve prevladati, a to vodi osmišljavanju života, rađanju poezije.

"Ja mislim da od života čovjek mora napraviti pjesmu" – kaže Krleža.

"Stvarnost je buka, od koje umjetnost treba da zna stvoriti skladnost, jer stvarati može samo odabranik, a voljeti svaki smrtnik."

LITERATURA

- S. Tuskar, (ur.): Zbornik izvornih tekstova iz estetike i povijesti glazbe, Muzička akademija Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2000.
 I. Focht: Uvod u estetiku, IGKRO "Svjetlost", Sarajevo 1980.
 Tajna umjetnosti, Biblioteka "Suvremena misao" ŠK Zagreb 1976.
 H. W. Janson: Povijest umjetnosti, Izdavač "Stanek", Varaždin 2003.
 S. Kjerkegor: Ponavljanje, Kopenhagen 1843.g., "Grafos", Beograd 1982.
 Charles Van Doren: Povijest znanja, Mozaik knjiga, Zagreb 2005.
 John Marks Templeton: Knjiga životnih zakona, Mozaik knjiga, Zagreb 1999.
 Otkrivanje životnih zakona, Mozaik knjiga, Zagreb, 2003.

TOWARD DETERMINING THE NOTION OF MUSIC AND ITS ESSENCE

ABSTRACT

In this paper the author presents the notion of music and man, spirituality, creational process, culture and tradition, art and art works, which unite all of that.

We who love and understand music, we who invested a part of our youthful enthusiasm and energy in music and still dedicate ourselves to music and its right perception, we can, and should fight for its rightful place in unjust fight of commercials, consumerist mentality and emphasized commercial interests.

Key words: music, art, art works, creational process, culture, tradition